

Zicht op... sociale cohesie en cultuureducatie

achtergronden, literatuur en websites

2004/3

Zicht op... sociale cohesie en cultuureducatie

achtergronden, literatuur en websites

Inhoud

Vooraf 5

Sociale cohesie en cultuureducatie: een overzicht 7

Literatuur 15

Websites 31

Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland 33

Vooraf

'De recente rellen in Den Bosch zouden minder omvangrijk zijn geweest als jongeren zich eens wat meer met cultuur zouden bezighouden. [...] Een bezoek aan de bibliotheek, het bespelen van een muziekinstrument, het zich intensief bezig houden met theater, vormgeving of sport, alle kunstzinnige en culturele uitingsvorming kunnen de 'sociale kloof' in de achterstandsbuurten als de Graafsewijk dichtten [...]'.¹

Deze uitspraken zijn van de (toenmalige) Brabantse commissaris van de Koningin Houben in zijn nieuwjaarsboodschap voor 2001¹. Ze illustreren de opvatting dat cultuur en cultuureducatie een bijdrage kunnen leveren aan de strijd tegen het gebrek aan samenhang in de samenleving.

Deze opvatting is niet nieuw; al eerder (in de jaren tachtig) werd kunstzinnige vorming gezien als 'haarlemmerolie voor het menselijk onheil'².

Sinds de jaren negentig wil de rijksoverheid de sociale cohesie bevorderen en cultuureducatie wordt als een van de middelen gezien. Maar wat is sociale cohesie precies en wat kan de bijdrage van cultuureducatie aan sociale cohesie zijn?

In het inleidende artikel van deze *Zicht op...* schetst Jan Ensink de inhoud, de geschiedenis en de achtergronden van sociale cohesie in relatie tot cultuureducatie. Ook gaat hij in op de mogelijke rol van cultuureducatie bij het bevorderen van sociale cohesie. Het literatuuroverzicht dat volgt na dit artikel bevat beschrijvingen van tijdschriftartikelen en andere publicaties die vanaf 2000 verschenen zijn. Tot slot bevat deze *Zicht op...* een selectie van relevante websites.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, september 2004

¹ Kramer, F. (2001). Minder rellen door cultuur. *Algemeen Dagblad*, 13 januari 2001.

² Zie: Kamp, M. van der (2001). Terugblik: lessen uit het verleden. In Cultuurnetwerk Nederland, *Sociale cohesie en cultuureducatie. Verslag debat dinsdag 19 juni 2001*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Sociale cohesie en cultuureducatie: een overzicht

Jan Ensink¹

Er was eens een achterbuurt in New York, die na jaren van verpaupering leek op te krabbelen nadat enkele kunstgalerietjes er zich hadden gevestigd. Tussen de dichtgespijkerde voorgevels was er nu een groepje winkels met grote ruiten waardoor je schilderijen, installaties en andere kunstwerken zag. Goed geklede mensen kwamen er regelmatig kijken. De winkeliers in de straat hadden ook profijt van deze belangstelling.

De rondhangende straatjeugd vond het maar niks. De straat was niet meer van hen. Maar de indringers waren een gemakkelijk doelwit; er lagen altijd wel wat dollars of een muzikspeler voor het grijpen. Al gauw moest een van de drie galerietjes weer sluiten.

Een van de overgebleven galeriehouders bedacht toen een geniale tactiek. Zij bood de jongeren een werkruimte aan en daar mochten ze kunstwerken maken: stoelen, krukken of lampen beschilderen zoals ze zelf mooi vonden. Zij zou hen begeleiden en de spullen proberen te verkopen. Aarzelend gingen enkelen in op het aanbod: ze konden tenslotte ook muren en treinen onderspuiten. Een jaar later was er een bloeiende galerie met Street Art furniture en een behoorlijke groep jongeren met een aardig inkomen. De straat was zienderogen opgeknapt en er groeide iets van een gemeenschapsstructuur. De handige galeriehoudster had inmiddels een projectmodel gemaakt van haar initiatief: Young Americans - Young Artists (YaYa) waarin werd voorzien in goede coaching van zowel de sociale als de artistieke vaardigheden van de jongeren.

Dit is een ideaal sprookje voor vele beleidsmakers en politici (en nog waar gebeurd ook). Cultuur als gemeenschappelijk kader waarbinnen jongeren een eigen idioom ontwikkelen, zelfrespect krijgen én aansluiting vinden bij de maatschappij. Herstel van sociale cohesie via cultuur.

In dit artikel worden in het kort de inhoud, de geschiedenis en de achtergronden beschreven van sociale cohesie in relatie tot cultuureducatie. Het draait vooral om beleid en dan is het vaak lastig voor ogen te zien wat dat concreet betekent. In dat geval heeft de bovenstaande amuse alvast een bodempje gelegd.

Beleidsterm van overheid

Sociale cohesie groeit in de jaren negentig in Nederland uit tot een belangrijk politiek onderwerp. De voedingsbodem ligt in de sociale vernieuwing, die het kabinet-Lubbers III (Lubbers-Kok) bij zijn aantreden in 1989 opvoert als nieuw beleidsaccent. In 1993 wordt de term 'sociale cohesie' voor het eerst gebruikt in een bespreking van een ambtelijke werkgroep met minister Hedy d'Ancona (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) over het welzijnsbeleid. Door dit nieuwe en nog open begrip als doelstelling te gaan gebruiken, ontstaat ruimte voor sociaal beleid. Zowel 'stabiliteit' (een conservatief ideaal) als 'solidariteit' (een links ideaal) passen in het nieuwe begrip.

Sociale cohesie wordt in 1995 zelfs genoemd in de troonrede, waaruit blijkt dat het een breed gedragen politiek begrip is geworden. Cohesie is hier een positief, nastrevenswaardig fenomeen.

¹ Voor dit overzicht is intensief gebruik gemaakt van de volgende publicaties: Kamp, M. van der & Ottevanger, D. (2003). *Cultuureducatie en sociale cohesie. Een verkennend onderzoek*. (Cultuur + Educatie; 6). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland; Cultuurnetwerk Nederland (2001). *Sociale cohesie en cultuureducatie. Verslag debat dinsdag 19 juni 2001*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Ook in de volgende troonredes komt cohesie voor, telkens met andere inhoudelijke accenten die in feite maatschappelijke ontwikkelingen weerspiegelen. In de troonrede van 1998 wordt cohesie in verband gebracht met cultuur en het integratievraagstuk. Gezamenlijk gevoelde normen en waarden worden in 1999 als voorwaarde voor sociale samenhang gedefinieerd.

Het tweede paarse kabinet (kabinet-Kok II) geeft cohesie weliswaar een belangrijke plaats in de inleiding van het regeerakkoord (1998), maar het wordt weinig concreet gemaakt. In de nota *Grenzeloos leren*² wordt het belang van sociale cohesie als volgt geformuleerd: 'Sociale cohesie wordt zichtbaar in de gemeenschappelijke waarden, in actieve maatschappelijke en culturele participatie, in het onderling vertrouwen en in maatschappelijke instituties. Een samenleving zonder sociale cohesie leidt tot uitsluiting van individuen en groepen.' De regering vraagt aan wetenschappers om het begrip meer inhoud en uitwerking te geven.

Sociologische definitie

Paul Schnabel³ omschrijft sociale cohesie als volgt: 'De mate waarin mensen in gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving.' Schnabels definitie laat zien dat sociale cohesie een breed begrip is, dat zowel betrekking heeft op belevingsaspecten als op gedrag. Individuen participeren op verschillende niveaus in de samenleving en in verschillende dimensies. Daarvoor zijn uiteenlopende burgerschapscompetenties nodig, zoals economische, juridische en sociale. Culturele competentie is eveneens een belangrijke component van goed burgerschap. Zij kan worden omschreven als het vermogen om de eigen culturele identiteit vorm te geven en andere culturen te herkennen en te respecteren. Kunst- en erfoededucatie kan een bijdrage leveren aan culturele competentie en daarmee eveneens op specifieke wijze bijdragen aan sociale cohesie⁴. Sociale cohesie en burgerschap zijn zeer verwante termen die zoals hierboven geformuleerd in elkaar overlopen. Van burgerschap is sprake bij een zekere mate van sociale cohesie: een individu is in staat vanuit eigen verantwoordelijkheidsbesef te functioneren in de publieke ruimte en participeert met zekere betrokkenheid in de maatschappij.

Volledigheidshalve noem ik ook een derde term die in veelvuldig valt in dit domein: sociale uitsluiting (*social exclusion*). Daarvan is sprake als door allerlei negatieve factoren (werkloosheid, slechte gezondheidszorg, gebrekkige huisvesting, sociale onthechting enzovoorts) een groep mensen maatschappelijk geïsoleerd raakt. Ons beschavingsideaal streeft naar sociale cohesie waarin individuele vrijheid en maatschappelijke betrokkenheid door iedereen in een juist evenwicht worden beleefd. In geval van sociale uitsluiting is dat evenwicht zoek.

Christian Bröer⁵ onderscheidt in sociale cohesie vier typen bindingen: naast *economische* (goederen- en arbeidsverdeling) en *politieke* bindingen (geweldsregulering) spelen concepten zoals hechting, identificatie, solidariteit en gedeelde waarden en normen een rol. Gezin, gemeenschap en subcultuur zijn hierbij belangrijk. Deze concepten kunnen worden uiteengelegd in *affectieve* bindingen (gevoel

² Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2001). *Grenzeloos leren : een verkenning naar onderwijs en onderzoek in 2010*. Zoetermeer: Ministerie van OCenW; p. 19.

³ Schnabel, P. (2000). Vergroting van de maatschappelijke cohesie door versterking van de sociale infrastructuur. Probleemverkenning en aanzet tot beleid. In Hortulanus, R.P. & Machielse, J.E.M. (red.), *In de marge. Het sociaal debat*. (pp. 21-34). Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie; p. 22

⁴ Zie Van der Kamp & Ottevanger, 2003.

⁵ Bröer, Chr. (2001). Regisseurs van cohesie. In Cultuurnetwerk Nederland, *Sociale cohesie en cultuureducatie. Verslag debat dinsdag 19 juni 2001*. (pp. 6-10). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

van verbondenheid) en *cognitieve* bindingen (gedeelde verwachtingen, veronderstellingen). De culturele component ligt uiteraard met name in de affectieve en cognitieve bindingen. Een andere veelgebruikte indeling is de tweedeling in de sociaal-economische dimensie (achterstandsbeleid) en de sociaal-culturele dimensie (omgangsvormen, integratie).

Ook van belang is de observatie van Duyvendak⁶ dat cohesie niet alleen moet worden geassocieerd met sterk verbonden groepen, maar ook met zwakke bindingen als essentieel onderdeel.

Oppervlakkige contacten en vage kennissen maken juist grotere sociale verbanden in een samenleving of cultuur mogelijk, terwijl een hechte vriendenclub geïsoleerd blijft. Van een samenleving kan niet worden verwacht dat zij vooral sterke bindingen heeft, juist de *weak ties* weven het web. Bij de discussies over de invulling van de multiculturele samenleving gaat het dan ook vaak over de verhoudingen tussen de interne kleefkracht van sociale groepen (*bonding*) en de onderlinge afstemming tussen sociale groepen of systemen (*bridging*).

Gevolgen voor beleid

Voor de politiek is uiteraard vooral van belang hoe de voorgaande theorieën vertaald kunnen worden in beleid, met name ter bestrijding van de maatschappelijke onthechting. Verontrustende incidenten als het doodschieten van een docent door een weggestuurde leerling en het doodslaan van een passant die een opmerking maakt over onbehoorlijk gedrag, wekken allengs het gevoel op dat de maatschappij uiteenvalt. Geweldsregulering is enerzijds een politie(ke) zaak, anderzijds ingebed in de normen en waarden van een samenleving. Individualisering; vergroting van culturele diversiteit zonder onderlinge binding; globalisering; de terugtrekkende overheid; verzwakking van bindende instituties als de kerk, dorpsgemeenschappen en gezin of familie, het zijn allemaal ontwikkelingen die de sociale cohesie verzwakken. En wel specifiek op het vlak van normen en waarden, de affectieve en cognitieve bindingen.

Gezien de aard en reikwijdte van bindingen die ertoe leiden dat mensen bij elkaar komen en bij elkaar blijven, is het de vraag of specifieke beleidsmaatregelen zin hebben. Ook is het de vraag of nationale integratie de beste vorm van cohesie is in dit land van subculturen. Wel heerst in Nederland van links tot rechts eensgezindheid over de voordelen van menging. Gemengde scholen, gemengde wijken en sociale, economische en culturele spreiding worden ingezet als breekwijzer tegen achterstand en als middel tot verbroedering⁷. Gericht beleid is vaak echter niet mogelijk, omdat dat kan indruisen tegen andere beleidsprincipes zoals vrije keuze in onderwijs.

Brøer⁸ is positief; hij deelt niet het gevoel dat er nu een diepgaand onthechttingsproces plaatsvindt. De zorg over het uiteenvallen van de samenleving is van alle tijden en juist een aanwijzing dat er een levende gemeenschap is.

Duyvendak heeft geopperd dat stimulering van de eerdergenoemde weak ties een bijdrage aan de cohesie kan betekenen. Nederland kent namelijk veel subgroepen, onderscheiden door klasse, religie, geboorteland, cultuur enzovoorts. Aan de onderlinge binding van zo'n subgroep (*bonding*) mankeert niets. Het kan soms zelfs negatief werken als mensen worden buitengesloten van zo'n club⁹.

⁶ Duyvendak, J.W. & Veldboer, L. (2001). *Meeting point Nederland. Over samenlevingsopbouw, multiculturaliteit en sociale cohesie*. Amsterdam : Boom.

⁷ Duyvendak & Veldboer, 2001; p. 19-22.

⁸ Brøer, 2001.

⁹ Zie Schuyt, C.J.M. (2001). *Het onderbroken ritme, opvoeding, onderwijs en sociale cohesie in een gefragmenteerde samenleving*. Amsterdam: Vossiuspers.

Het beleid zou zich vooral kunnen richten op middelen om de bindingen tussen subgroepen, dus met het grotere geheel (bridging), te stimuleren. Duyvendak denkt dan met name aan ontmoetingen en gezamenlijke activiteiten, zonder dat die een nadrukkelijk integratiekarakter hebben. Eigenlijk zijn alle multiculturele evenementen te bestempelen als bridging; ze betreffen bovendien het domein van cultuur: festivals, concerten, straatfestijnen, uitmarkten enzovoorts.

In 2003 dook in Nederland de term 'community arts' op, bijvoorbeeld in het Vooradvies van de Raad voor Cultuur (april 2003)¹⁰. Het fenomeen is in Angelsaksische landen al langer ingeburgerd, maar in Nederland door beleidsmakers 'ontdekt' als een zeer interessante combinatie van welzijnswerk, cultuureducatie en amateurkunst. Bij community arts trachten kunstenaars in een informele setting en op gelijkwaardige basis met groepen buurtbewoners, jongeren en ouderen aan de hand van eigen, herkenbare thema's een product te realiseren met een zo hoog mogelijke artistieke kwaliteit. In het perspectief van cohesie worden dus, meestal op wijkniveau, onnadrukkelijk contacten gesmeed tussen subgroepen terwijl het middel (kunst) zeer serieus wordt genomen. Voor de deelnemers en de kunstenaar is het artistiek product zelf het doel en de groepswerkwijze het middel.

Veranderende opvattingen over cultuureducatie

Vóór 1993 was de term 'sociale cohesie' onbekend, maar de achterliggende ideeën en uitgangspunten zijn al eerder in een of andere vorm herkenbaar in het cultuureducatiebeleid. Eigenlijk is de beginperiode van cultuureducatie, namelijk de esthetische vorming en volksopvoeding in de negentiende en begin twintigste eeuw, in wezen al gericht op sociale cohesie. Het hoogtepunt viel tijdens het kabinet-Den Uyl, in de jaren zeventig met de maakbare samenleving. 'Maatschappelijk engagement' is een centrale term uit die periode, letterlijk genomen vrijwel synoniem voor sociale cohesie! De welzijnsideologie van die jaren richtte zich op persoonlijke ontplooiing en expressie; kunstzinnige vorming zou dit realiseren. Dit onder het motto van de kunstenaar Joseph Beuys, dat iedereen een kunstenaar is. In de huidige visie is indertijd de kunst te ver uit het zicht geraakt. Kunstzinnige vorming werd in veel gevallen een 'gebeuren' waarvan veel kunstenaars afstand gingen nemen. Bovendien werden de hoge welzijnsambities niet gehaald.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de jaren tachtig en negentig sterke bezuinigingsrondes volgden. De oriëntatie op kunst en artistieke kwaliteit kwam weer meer centraal te staan, kunstzinnige vorming werd kunsteducatie. Midden jaren negentig werd kunsteducatie op haar beurt weer verbreed tot cultuureducatie, dankzij de groeiende belangstelling voor cultureel erfgoed en om de kunsten een breder kader te geven. Cultuureducatie werd toen, in het eerste (paarse) kabinet-Kok, weer een belangrijke prioriteit in het cultuurbeleid van de overheid. Staatssecretaris Van der Ploeg (1998-2002) vroeg aan de kunstwereld meer aandacht te besteden aan jongeren en allochtonen. Dat is niet zonder resultaat gebleven. De meeste musea en podia ontwikkelden activiteiten die op jongeren en scholieren zijn gericht, zelfs in zodanige mate dat er al weer klaagzangen weerklinken over 'het opleuken en verpretten van alles en nog wat'¹¹

Dit kleine stukje geschiedenis laat zien hoe lenig cultuureducatie is in het aanpassen aan beleid en in het opnemen van uiteenlopende doelstellingen. Het toont ook dat zij daarbij danig op drift kan geraken. Ook het adopteren van sociale cohesie heeft grote risico's als niet goed wordt nagedacht over de haalbaarheid van onderliggende ambities en over cultuureducatie als de juiste pleegouder.

¹⁰ Raad voor Cultuur (2003). *Cultuur, meer dan ooit : inleiding en sectoranalyses. Vooradvies van de Raad voor Cultuur (2005-2008)*. Den Haag: Raad voor Cultuur.

¹¹ Redactioneel commentaar van Van Zoest in NRC Handelsblad van 8 juni 2002, geciteerd in Van der Kamp & Ottevanger, 2003; p. 27.

Internationale dimensie

Nederland staat niet bepaald alleen in zijn zorg over het gebrek aan sociale cohesie, ook in veel andere landen is het een belangrijk aandachtspunt¹². Typerend is dat ook internationale organisaties zoals de UNESCO, de OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) en de Europese Unie sociale cohesie en sociale uitsluiting hoog op de agenda hebben staan.

Voor de EU is sociale cohesie gekoppeld aan Europees burgerschap. Zij wil bij de burgers van de lidstaten meer betrokkenheid bij Europa kweken. Een gevoel van gemeenschappelijkheid en onderlinge solidariteit zijn immers essentieel voor het integratieproces en de legitimatie van de EU zelf. Juist de culturele dimensie van de Europese landengemeenschap wordt gezien als de meest bindende factor, hoewel dit nogal zwak wordt aangekleed: het eigene van Europa is juist zijn veelvormigheid. Europa wordt dus in feite neergezet als een multiculturele samenleving, waarin alle ruimte is voor nationale en regionale eigenheid maar met een openheid, solidariteit en gemeenschapszin op Europees niveau. De EU ziet onderwijs als het belangrijkste middel voor de vorming van die Europese burger en daarmee voor sociale cohesie op Europees niveau.

Sociale cohesie in de zin van sociaal cement lijkt hier minder aan de orde; Duyvendaks *weak ties* zijn een treffender beeld. Ondanks alle mooie formuleringen in dikke nota's en grote actieprogramma's blijft het op eieren lopen om cultuur, educatie en sociale cohesie samen te brengen tot effectieve uitvoeringspraktijken. Niet zozeer als het gaat om kennismakings- en uitwisselingsprojecten, die je kunt zien als een vorm van culturele oriëntatie, maar wel als specifiek van kunst- of erfgoededucatie een meerwaarde verwacht wordt voor sociale cohesie.

De praktijk in Nederland

Ottevanger heeft in 2003 een inventariserend onderzoek afgerond naar de praktijk van cultuur-educatie in combinatie met doelen op het gebied van sociale cohesie¹³. Er blijkt veel te gebeuren. Wat betreft het onderwijs zijn er met name veel van dergelijke activiteiten bij de Regionale Opleidingscentra (roc's) en bij scholen voor voortgezet onderwijs die zich als Brede School affichereren. Buiten het onderwijs is er op cohesie gerichte cultuureducatie bij kunstinstellingen, bij centra voor de kunsten en bij het sociaal-cultureel werk. Ook niet-culturele instellingen, bijvoorbeeld maatschappelijke organisaties, kunnen initiatiefnemer zijn. Er lijkt een nadruk te liggen op grote steden, met veel activiteiten gericht op jongeren en allochtonen. Ouderen zijn een derde belangrijke doelgroep. De verschillende kunstdisciplines en cultureel erfgoed zijn allemaal vertegenwoordigd, evenals de dimensies productieve, receptieve en reflectieve cultuureducatie.

Er zijn enkele algemene lijnen terug te vinden in de veelheid aan activiteiten:

- Er is nog steeds veel ambitie en bevologenheid, maar wel meer realiteitszin en een pragmatischere insteek dan in de jaren zeventig.
- Het cultuurbegrip wordt vaak breed ingevuld om nieuwe doelgroepen te bereiken, maar men blijft attent op het kwaliteitscriterium en op intrinsieke doelen van cultuureducatie.

¹² Zie Cultuurnetwerk Nederland (2004). *Culture and School. A survey of Policies for Arts and Heritage Education across the European Union = La culture et l'école. Un aperçu des politiques d'enseignement artistique et du patrimoine au sein de l'Union Européenne*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

¹³ Ottevanger, D. (2003). *Sociale cohesie en cultuureducatie. Een verkennend onderzoek*. Afstudeerscriptie Andragogiek, Rijksuniversiteit Groningen.

- Overtrokken doelgroepenbeleid kan leiden tot een onevenwichtig aanbod of tot het eenzijdig binnenslepen van mensen als alibi. De beste praktijk organiseert altijd een voortdurende interactie tussen vraag en aanbod.
- Wie nieuwe publieksgroepen zoekt, zal nieuwe wegen moeten bewandelen. Veelal is sprake van lichte netwerkachtige samenwerkingsverbanden en probeert men zware overlegstructuren te vermijden. De expertise van elk van de partners wordt gerespecteerd en ingezet om een effectief geheel te smeden. Dit in tegenstelling tot het verleden, toen er nogal eens de neiging was van zowel culturele als welzijnsinstellingen, om elkaars terrein er even bij te nemen.
- Wijkgericht werken, activiteiten ontwikkelen daar waar een doelgroep zelf ook actief is, blijkt een succesvolle aanpak.
- De verbinding van het formele onderwijs en informele vormen van buitenschools leren wordt als een sterk en specifiek punt van cultuureducatie gezien.
- Vaak zijn bevlogen enkelingen de motor van alle activiteiten; dat is een zorgelijk aspect met het oog op continuïteit.
- Er wordt nog te weinig gedaan aan de verzameling en overdracht van de ervaringskennis die al doende in de praktijk is opgedaan; ook is er geen gelegenheid de kennis die beschikbaar is in verwante terreinen (bijvoorbeeld de volwasseneneducatie) daarin te betrekken. Als die kennisoverdracht beter wordt opgepakt, hoeft niet iedereen telkens weer het wiel uit te vinden.

Resultaten

Er zijn geen harde gegevens over de effecten van cultuureducatieve activiteiten in combinatie met doelstellingen op het gebied van sociale cohesie. Ook het buitenland biedt daarover weinig of discutabel onderzoek. In de praktijkverkenning van Van der Kamp en Ottevanger (2003) zijn wel de meningen van de betrokkenen zelf, programmamakers en deelnemers, gepeild. Hun indrukken zijn een indicatie voor effecten, in ieder geval voor hun beleving van de activiteiten, en die is nogal positief. Er worden wel degelijk nieuwe doelgroepen bereikt, en die beleven meer plezier aan kunst, genieten van kunst, krijgen meer plezier in school, krijgen een zinvolle tijdsbesteding, ontwikkelen meer zelfvertrouwen en verwerven grotere sociale vaardigheden. Het ontmoeten van groepen met een andere culturele achtergrond of uit een andere leeftijdsgroep levert nieuwe inzichten en contacten op. De activiteiten geven een positieve uitstraling aan de oude wijken en aan de nu meer zichtbare kunstuitingen van andere culturen¹⁴.

Conclusie

Met enig voorbehoud lijkt cultuureducatie goede mogelijkheden te hebben om een bijdrage te leveren aan sociale cohesie, maar verder onderzoek is nodig om dat te onderbouwen. Het is veelzeggend dat de Onderwijsraad en het Sociaal Cultureel Planbureau cultuureducatie over het hoofd zien wanneer het gaat om de bijdrage van dit vakgebied aan sociale cohesie. Het nut van cultuureducatie die zich richt op nieuwe publieksgroepen en welzijnsdoelstellingen wordt in sommige kringen in de kunst- en cultuurwereld betwijfeld. De overheid (OCW en de projectgroep Cultuur en School) daarentegen legitimeert de prioriteit voor cultuureducatie mede vanuit de verwachting dat zij behalve de bevordering van cultuurdeelname ook een positieve werking heeft op sociale binding en op de leeromgeving¹⁵.

¹⁴ Van der Kamp & Ottevanger, 2003; p. 117.

¹⁵ Haanstra, F. *Een kunstcluster voor het mbo*. Amsterdam: Max Goote Instituut.

Des te noodzakelijker is het om beter gegevens te verzamelen over de uitvoeringspraktijk van op sociale cohesie gerichte cultuureducatie, onderzoek te doen naar de effectiviteit daarvan, te onderzoeken en te debatteren over waar het werkelijk om gaat, de uitgangspunten te verhelderen en concretere en haalbare doelstellingen te formuleren.

Het sprookje uit

Het is mij niet bekend wat er van het YaYa-project is geworden. Het was toen, tijdens de opkomst van *graffiti art* en dergelijke, een groot succes. De producten konden zich gewoon staande houden in de harde Amerikaanse markt. Ze hadden voldoende kwaliteit om kopers te trekken, sloten aan bij en liepen zelfs voorop in een trend.

Er is ook een poging gedaan om de projectopzet van YaYa in Nederland uit te proberen, met achterstandsjongeren in Hoorn. Er werd echter onvoldoende geïnvesteerd in de begeleiding en het Amerikaans fanatisme ontbrak: de producten zelf en de marketing waren niet goed genoeg. Dat zoiets in Nederland wel degelijk kan werken, blijkt uit het succesverhaal van een student op zwart zaad die met zelf beschilderde paraplu's ging leuren. Dat werd een rage en er ontstond een miljoenenbedrijf. Het product moet in ieder geval gewoon goed zijn. Zoals het geval is bij een achterstandsgroep die op artistiek gebied zeer succesvol meedraait in Nederland: geestelijk gehandicapten. Op beeldend gebied bereiken veel gehandicapten (vaak met professionele begeleiding) een hoog artistiek niveau. Zij maken producten waar grote vraag naar is en niet vanwege vermeende zieligheid van de makers. En is het resultaat kwalitatief magertjes, maar wel aandoenlijk, dan wordt dat effectief ingezet als marketinginstrument of misschien wel een kwaliteitsaspect: het Josti-effect. Ook daarvan zou de combinatie cultuureducatie en sociale cohesie nog wat kunnen opsteken.

De auteur is werkzaam bij Cultuurnetwerk Nederland.

[Link naar literatuur en websites Zicht op sociale cohesie](#)